

ULUSLARARASI GÜVENLİK KAPSAMINDA RİSK TOPLUMU VE FONKSİYONALİST BAKIŞ AÇISI: COVID-19 SALGINI VE DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ ÖRNEĞİ

Abdullah TORUN*

Onur ŞATLI**

ÖZ

Özellikle modern dönemin getirisi olan risk toplumu kavramı, günümüz toplumunun da bir gerçeğidir. Risk toplumu karşısında ulus-devletler, artık tekil bireyler değillerdir. Bu kapsamda ulus-devletlerin karşılıklı eşgüdüm içerisinde ortaya çıkabilecek riskleri bertaraf edebilmeleri gerekmektedir. Bu duruma yönelik tarih boyunca çeşitli araştırmacılar tarafından bölgesel ve küresel ölçekte uygulanabilecek bütünleşme teorileri oluşturulmuştur. Bu yaklaşımlardan birisi olan fonksiyonalizm, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde David Mitrany tarafından oluşturulmuştur. Mitrany, fonksiyonalizm olarak adlandırılan bu yaklaşım ile alanında uzmanlaşmış hükümetler arası fonksiyonel örgütler fikrinin esas alınarak uluslararası güvenlik ortamının sağlanabileceğini önermektedir. Bu çalışma, Mitrany ile özdeşleşmiş olan fonksiyonalizm kavramı ve Ulrich Beck ile özdeşleşmiş risk toplumu kavramları açıklanarak birbirleri ile ilişkisine değinilmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın ilk iki bölümünde her iki kavram detaylı olarak açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde dünyanın halihazırda içinde bulunduğu Covid-19 salgını risk toplumu, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise hükümetler arası bir örgüt olması bakımından fonksiyonalizm yaklaşımına bir örnek olarak sunulmuştur. Covid-19 salgını ve DSÖ örnekleri ile bu iki yaklaşımın birbirleri ile olan ilişkisi çalışmanın ana odak noktasıdır. Çalışma boyunca detaylı bir literatür taraması yapılarak ilgili kavramlar açıklanmış, betimsel araştırma tekniği ana yöntem olarak seçilmiştir. Çalışma sonucunda, ulus-devletlerin ortaya çıkabilecek potansiyel riskler karşısında kendi ulusal güvenliklerini sağlamalarının tek başlarına yapılabilecek bir durum olmaktan çıktığı görülmüştür. Artık ulus-devletler birbirleri ile etkileşim içerisinde olmalı ve ortak eşgüdüm içerisinde uluslararası ve ulusal güvenliği sağlamalıdır. Netice itibari ile risk toplumunda ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik bütünleşmiş durumdadır.

Anahtar Kavramlar: Fonksiyonalizm, Risk Toplumu, Covid-19 Salgını, Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Güvenlik.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, abdullah.torun@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9870-3550>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, onusatli@yandex.com, <https://orcid.org/0000-0002-1763-2114>

Makalenin gönderilme tarihi: Nisan 2021

Kabul tarihi: Haziran 2021

RISK SOCIETY AND FUNCTIONALIST PERSPECTIVE IN INTERNATIONAL SECURITY: THE CASE OF THE COVID-19 EPIDEMIC AND WORLD HEALTH ORGANIZATION

ABSTRACT

In particular, the concept of a risk society, which is the return of the modern era, is also a fact of today's society. In the face of risk society, nation-states are no longer singular individuals. In this context, nation-states should be able to eliminate risks that may arise in mutual coordination. Integration theories that can be applied on a regional and global scale have been created by various researchers throughout history for this situation. One of these approaches, functionalism, was created by David Mitrany in the Post-World War II period. Mitrany proposes that with this approach, called functionalism, an international security environment can be achieved based on the idea of intergovernmental functional organizations specializing in this field. The aim of this study was to explain the concept of functionalism identified with Mitrany and the concepts of risk society identified with Ulrich Beck and to address their relationship with each other. In this context, both concepts are explained in detail in the first two parts of the study. In the third part of the study, the Covid-19 epidemic in which the world is already located is presented as an example of the risk society, and the World Health Organization (WHO) is an intergovernmental organization, as an example of a functionalism approach. The relationship between the Covid-19 outbreak and the WHO samples and the two approaches to each other is the main focus of the study. During the study, a detailed literature review was conducted and related concepts were explained, and descriptive research technique was selected as the main method. As a result of the study, it was found that the ability of nation-states to ensure their national security in the face of potential risks that may arise ceases to be a situation that can be done alone. Nation-states must now interact with each other and ensure international and national security in common coordination. As a result, national security and international security are integrated in the risk society.

Keywords: Functionalism, Risk Society, Covid-19 Epidemic, World Health Organization, International Security.

GİRİŞ

Yerleşik yaşama geçmemiş insan için güvenlik olgusu çeşitli çevresel tehditlerden korunmak amaçlı basit ve ilkel araç gereçlerle sağlanmıştır. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte şekillenen toplumsal yapı bireylerin ve toplumun güvenlik algısını ve güvenlik arayışlarını da değiştirmiştir. Yerleşik hayat, özellikle toplulukların güvenlik ilkesi temelinde şekillenmiş savaşlar ve savaşlar neticesinde imzalanan anlaşmalar ile birlikte bambaşka bir süreci başlatmıştır. Artık bireyin tek olarak güvenliği değil toplumsal olarak bir insan topluluğunun güvenliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu durum da uluslararası entegrasyonların önem kazanmasına ve bu bağlamda çeşitli entegrasyon teorilerinin doğmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2007, s. 131).

Bu noktadan itibaren toplumların güvenlik algısını şekillendiren gerçekler de dönemsel olarak farklılık arz etmeye başlamıştır. Güvenlik algısını şekillendiren temel değerlerden bir tanesi öngörülen tehde göre neyin güvene alınacağıdır. Diğer bir ifade ile tehdidin yöneltmiş olduğu değer neticesinde

toplumların güvenlik alguları tarihin farklı dönemlerinde farklı biçimde şekillenmiştir (Birdişi, 2011, s.150). Örneğin, Birinci Dünya Savaşı dönemi öncesi Avrupa'nın içinde bulunmuş olduğu hammadde arayışı ve silahlanma yarışı devletlerin kişisel çıkarlarını güvence altına almak temelinde şekillenirken, Soğuk Savaş döneminde dünya üzerindeki iki süper gücün ideolojik ve ekonomik rekabeti göze çarpmaktadır.

Bununla beraber günümüzün dünyasında hızla gelişen iletişim ve ulaşım sektörlerindeki atılımlar, insanların birbirleri ile etkileşime girmelerinin oldukça hızlanmasına neden olmaktadır. Bu durum faydaları ve zararları ile birlikte bütün insanlığın ortak kaygılarını da gün yüzüne çıkarmaktadır. Ortak kaygılara sebep olanlar doğal olabileceği gibi yapay da olabilmektedir. Doğal kaygılara deprem, sel, heyelan, yangın gibi örnekler verilebileceği gibi yapay olanlara küresel ısınma, kimyasal silahlar, internet bağımlılığı, sosyal medya, terör gibi örnekler verilebilmektedir (Koçak ve Memiş, 2017, s.254). Bu doğal ve yapay tehditler devletlerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri veya görmezden gelemeyecekleri olgular (küresel terör gibi) ile beraber tek bir devleti etkisi altına almayı bütün dünyanın ortak sorunu haline gelen olgulara (Covid-19 salgını gibi) neden olmaktadır. Netice olarak bireyler arasındaki etkileşimin hızla arttığı bir dünyada toplumların ortak bir arayış içerisinde çeşitli kurumlar çerçevesinde örgütlenmeleri de gerekli olmaktadır.

Tüm bu örnekler neticesinde günümüz dünyasında artık toplumların istikrar, huzur ve barış ortamını tek başlarına tesis ederek kendi kişisel güvenlikleri üzerine inşa edilmiş politikaları şekillendirmeleri mümkün görünmemektedir. Devletler, artık öngörülemeyen risk ve tehditler neticesinde bir "koru atmosferi" içerisinde yaşamaktadır. Bu korku atmosferinin günümüz dünyasındaki karşılığı ise risk toplumdur (Koçak ve Memiş 2017, s. 252). Risk toplumunun gerçeklerinden korunmak ve uluslararası güvenliği tesis etmek için devletler çeşitli fonksiyonları yerine getirmek üzere örgütlenmiş ulus üstü yapılara ihtiyaç duymaktadırlar. Literatürde fonksiyonizm olarak adlandırılmış bu yaklaşım, David Mitranı ismi ile özdeşleşmiş bir yaklaşımdır (Tooze, 1977, s.211).

Mitranı'nın ortaya atmış olduğu fonksiyonist bakış açısı, araştırmacıların kendi dönemlerinde de karşılaştıkları sorunlar neticesinde dile getirebilecekleri bir yaklaşım olma özelliğini göstermektedir. Bu özelliği ile de fonksiyonizm, zamanının da ötesinde bir yaklaşım olma özelliği göstermektedir (Steffek, 2015, s.26). Bu çalışmada, dünyanın hâlihazırda içinde bulunmuş olduğu Covid-19 salgını neticesinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün oynadığı rol, risk toplumu ve uluslararası fonksiyonel örgütlenmenin uluslararası güvenlik kapsamındaki önemine değinmek amacıyla yapılmıştır.

Daha anlaşılabilir olması açısından çalışma, alt başlıklara ayrılmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak Mitranı'nın fonksiyonizm yaklaşımı detaylı bir

literatür taraması ile araştırılarak ilk bölümde anlatılmıştır. Devamında Beck'in risk toplumu teorisi yine detaylı bir literatür taraması ile irdelenmiş ve ikinci bölüm oluşturulmuştur. Nihai olarak ise son bölümde Covid-19 salgını ve DSÖ örnekleri ile risk toplumu ve fonksiyonalizm yaklaşımlarının birbirleri ile olan ilişkisine değinilerek çalışma tamamlanmıştır. Çalışma boyunca, adı geçen araştırmacıların eserleri ana kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın ana odak noktası, fonksiyonalizm ve risk toplumu kavramları olduğundan öncelikli olarak bu yaklaşımların yaratıcıları olan David Mitranı ve Ulrich Beck'in çalışmalarına odaklanılmıştır. Öte yandan çalışma boyunca, kavramlara olan katkıları bakımından diğer araştırmacıların çalışmalarından da faydalanılmıştır.

Özellikle adı geçen araştırmacıların ortaya koymuş oldukları eserler temelinde şekillendirilmek istenen çalışmada, konu ile ilgili başka araştırmacıların katkıları akademik dergilerde yayınlanan makaleler incelenerek oluşturulmuştur. Bu kapsamda yurtiçi ve yurtdışı detaylı bir literatür taraması ile gerekli olan eserlere ulaşılmıştır.

İlgili eserlere ulaşıldıktan sonra, tüm çalışmalar titizlikle incelenmiş, ilgili kavramlar açıklanırken araştırmacıların ifadeleri tarafsız bir şekilde ifade edilmiştir. Bu kapsamda ilgili kavramların açıklanmasında kavramın ortaya atılmasından farklı olarak, kavramlara yöneltilebilecek eleştiriler de dikkate alınarak çalışma tamamlanmıştır.

I. DAVID MITRANY VE FONKSİYONALİZM

David Mitranı, çalışmalarının çoğunu İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde hayata geçirmiş döneminin önemli akademisyenlerindedir. Özellikle yaşamış olduğu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi, Mitranı'yi gelecek savaşların nasıl engellenebileceği ve dünya çapında bir huzur, refah ve güvenlik ortamının nasıl sağlanabileceği üzerine araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Bu kapsamda, 1943 yılında İngiltere'de yayımlanmış olduğu "A Working Peace System" isimli çalışması kendisinin düşüncelerini açıklaması konusunda oldukça önemli bir eserdir (Mitranı, 1966, s.93). Özellikle savaş sonrası dönem, Mitranı ile birlikte diğer araştırmacıların da kalıcı barışı tesis etme noktasında fikir yürüttükleri ve çalışmalar yaptıkları bir dönemdir. Böyle bir dönemde Mitranı'nin ortaya atmış olduğu fonksiyonalist bakış açısı esasında şekillenen alanında uzmanlaşmış kuruluşlar fikri özellikle Birleşmiş Milletler (BM) fikri üzerinde çalışan kesimlerce olumlu olarak karşılanmıştır (Anderson, 1998, s.582).

Fonksiyonalist bakış açısı, 20. yüzyılın ortalarında dünya uluslararası sisteminin oluşumuna yönelik federalist bakış açısına bir alternatif olarak türemiştir. Federalist bakış açısı, uluslararası sistemi incelerken dünyada büyük bölgesel federal devletlerin kurulması ile dünya barışının sağlanabileceğini iddia etmektedir. Bu noktada federalist bakış açısının uluslararası güvenlik ortamının

oluşumunun tesis edilmesi noktasında bir birleşmeden bahsettiği söylenebilir. Daha açık bir ifade ile federalizmin, ulus-devletlerden ziyade bölgesel ve örgütlenmiş büyük devletler öngören bir yapısı bulunmaktadır (Alexandrescu, 2007, s.20). Bu bakış açısını şekillendiren temel etmene değinilecek olursa, özellikle Birinci Dünya Savaşı neticesinde oluşturulmuş olan Milletler Cemiyeti (MC)'nin başarısızlığı net olarak göze çarpmaktadır. MC'nin başarısızlığına dair çeşitli görüşler ortaya konulabilmektedir. Kimi düşünürlere göre MC'nin temel başarısızlığı zayıf devletlerin cemiyet içerisinde sorumluluk alamaması iken, kimi düşünürlere göre ise temel başarısızlık nedeni büyük devletlerin fazlaca egoist davranmalarıdır. Sebep her ne olursa olsun MC, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını engelleyememiş ve tarihe bir başarısızlık olarak adını yazdırmıştır. Bu durum uluslararası büyük federal bir toplumun oluşturulması noktasında yeni bir umut olarak federalist düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Mitrany, 1966, s.94).

Nispeten küçük devletlerin kendisini bir birleşme ile dünya sahnesinde güçlü bir temsil etme gücüne kavuşacakları noktasında makul olarak göze çarpan bu düşünce eleştiriye açık sorunları da beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce devletleri oluşturan halk bir milliyete mensuptur ve bu noktada toplumların milliyetçi duyguları göz ardı edilemez (Popoviciu, 2010 s.164). Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına da dikkat edilecek olursa Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi büyük imparatorluklar yıkılıp yerlerine kendi milletleri tarafından temsil edilen yeni ulus-devletler doğmuştur. Bundan dolayı, Ernest Gellner'in de belirttiği üzere yöneticilerin yönetilen halktan farklı bir millete tabii olması durumunda bunun yönetilen halk tarafından siyasi ahlakça hoş karşılanmayacağı göz önüne alınmalıdır (Gellner, 1992, s. 19). Federalist bakış açısı ise bu durumu göz önüne almadığı gibi, uluslararası refah ve barışın sağlanması konusunda çıkış yolu olarak yine bir devlet modelini öngörmesine rağmen milliyetçi düşünce temelinde teşkil edilmiş modern ulus-devlete karşı eleştirel bir bakış ile yaklaşmaktadır. Ek olarak federalist yaklaşımın bir teoriden ziyade siyasal bir yaklaşım olduğunu belirtmek gerekir (Hettne, 2008, s.89).

Bu durumlar ışığında, Mitrany'nin federalist bakış açısına karşı "The Functional Approach to World Organization" isimli çalışmasında yönelmiş olduğu eleştiri dikkate değerdir. Mitrany, adı geçen eserde federal devlet yapılanmasının belirli teritoryal bir alan üzerine kurulacağını belirterek, federal yapılanmaların bir birleşmeyi sağlayabilmesinin yanı sıra onun sınırlayıcı olduğunu da söylemektedir (Mitrany, 1948, s.351). Burada Mitrany'nin üzerinde durduğu konu, birleşmiş federal bir toplumun bünyesinde bulunan toplumları kısıtlamasıdır.

Öte yandan fonksiyonalist bakış açısı ise uluslararası istikrar ve güvenlik ortamının insanlığın ortak ihtiyaçları neticesinde teşkil edilmiş uluslararası örgütler aracılığı ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir (Sandıklı, 2012, s.15).

Fonksiyonalizmin temelinde, toplumun yaşam alanını şekillendiren temel ortamlar üzerinde barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için bir bütünleşme ve ortak eşgüdüm bulunmaktadır. Bu temel ortamlar ulaşım, iletişim, teknoloji, kültür, çevre, sağlık gibi alanları kapsamaktadır (Mercan, 2011, s.70).

Mitrany'nin fonksiyonalist bakış açısı öncelikli olarak önemli bir soru üzerine inşa edilmiştir: "İdeal bir uluslararası sistem için gerekli olan fonksiyonlar nelerdir?". Bu soru üzerinden yola çıkan Mitrany şu varsayımda bulunmaktadır: "Eşitlik temeli üzerine inşa edilmiş bir uluslararası toplum ile onu oluşturan ulusal hükümetlerin hedefleri aynı doğrultuda seyretmektedir." (Popoviciu, 2010, s.163-164). Bu durumda Mitrany şu soruyu sormaktadır: "Çeşitli fonksiyonlar, kapsamlı bir siyasi çerçeve olmadan uluslararası boyutta yerine getirilemez mi?" (Mitrany, 1966, s.99). İşte Mitrany'nin varsayımı ve yaklaşımı, alanında özelleşmiş hükümetler arası organizasyonlar aracılığı ile bunun yerine getirilebileceğini iddia etmektedir. Mitrany'nin yaklaşımı bu noktada eşitlik temelinde oluşturulmuş olduğu için liberal bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir (Steffek, 2015, s.26).

Ek olarak fonksiyonalist bakış açısının önemli bir önermesine de dikkat çekmek gerekmektedir. Fonksiyonalizm, özel amaçlar için özel olarak örgütlenmiş organizasyonların daha kapsamlı bir üst organizasyon altında toplanmasını öngörmektedir (Mitrany, 1966, s.102). Aslında dikkat edilecek olursa, günümüzün dünyasında hâlihazırda BM, bu üst organizasyon vazifesini görmektedir. BM çatısı altında örgütlenmiş olarak görevlerini yerine getiren DSÖ ise sağlık fonksiyonunu yerine getirmek üzere özel olarak yetkilendirilmiş bir alt örgüttür.

Fonksiyonalist bakış açısına önemli katkılarda bulunan bir diğer isim ise Mark Imber'dir. Imber, fonksiyonalizmin uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi için beş madde önermiştir (Akt. McLaren, 1985, s. 139). Bunlar:

- Fonksiyonalizm, katılımcı devletlerin iş birliği yoluyla uluslararası refah ve teknik idarenin daha verimli yönetilebileceğini ve ulusal hükümetlerin sorumluluklarının belirlenebileceğini öngörmektedir.

- Fonksiyonalizm, katılımcı devletlere bilgilendirme sağlayabilecek, alanına özel bir şekilde uzmanlaşmış ve sınırlı olarak yetkilendirilmiş uluslararası organizasyonların oluşturulmasını öngörmektedir. Oluşturulan örgütler, sivil toplum kuruluşları ve üye devletlerin hükümet temsilcilerine danışmanlık statüsünde oluşturulabilir. Örgütler, alanına özel ve yetkilendirilmiş olarak sınırlandırıldıkları için teknik altyapıları ölçüsünde karar almaları da sınırlandırılmış olmaktadır.

- Kurulan örgütün yetkileri, çeşitli kurallar ve prosedürler ölçüsünde üye devletlerin onayı ile genişletilebilir.

• Fonksiyonalizm, her uluslararası örgütün uygulanabilir yaptırımlara sahip olmasını öngörür. Bu durum kuruluşun, kural ve prosedürlerini ihlal eden üye devletlerin cezalandırılabilmesi anlamına gelmektedir. Bu yaptırımlar, ilgili devleti örgüt üyeliğinin faydalarından mahrum etme şeklinde olacaktır.

• Fonksiyonalizm, her bir örgütün görevinin başarılı bir şekilde uygulanmasının, her üye devlet için diğer üye devletlerle ilişkileri yürütürken tehdit veya güç kullanmaktan kaçınması noktasında olumlu teşvikler yapacağını önermektedir.

Bütün bu maddeler ışığında Mitrany, fonksiyonal bir örgütlenmenin ve hareket etmenin uluslararası bir toplum yaratabileceğini öngörmektedir. Bu yeni toplumun yeni bir sistem anlamına gelmediği, ama her zaman arzusu duyulan uluslararası iş birliği kanallarını açacak bir yapıda olduğu anlaşılmalıdır. Mitrany, şimdiye kadar uluslararası diyalog kanallarının oluşmamasında devletlerin meşruiyeti noktasında ulusal ve uluslararası alanın iki farklı alan olarak anlaşılmasında görmektedir. Eşitlik temelinde şekillenmiş ve fonksiyonlarına göre yetkilendirilmiş ulus üstü yapılanmalar ile bu iki alanın bütünleşmesinin sağlanabilmesi mümkün gözükmektedir (Mitrany, 1966, s.110).

II. ULRICH BECK VE RİSK TOPLUMU

Nasıl ki fonksiyonalizm David Mitrany ile özdeşleşmiş bir kavramsa, risk toplumu kavramı da Ulrich Beck ile özdeşleşmiştir. Beck, “Risk Toplumu” isimli eserinde öne sürdüğü önermeler noktasında şekillenen düşünceleri kapsamında günümüz toplumlarını ve uluslararası ortamını anlamlandırmıştır. Beck’in risk toplumu teorisi esasen modernleşmenin eşlik ettiği zenginleşme ile paralel bir şekilde ilerleyen ve büyüyen riskleri esas almaktadır. Beck’e göre sanayi toplumunun ortaya çıkışı sonrası, dünyanın kıt kaynaklarının bölüşümünden doğan eşitsizlikler beraberinde çatışmayı da getirecek ve neticede bu durum giderek biriken risklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Beck, 2011, s.8).

Risk toplumu kavramı, teknolojik gelişmelerin ve sanayileşmenin doruk yaptığı günümüz dünyasında üzerinde durulması önem arz eden bir konu durumuna gelmektedir. Özellikle iletişim ve ulaşım sektörlerindeki muazzam gelişme ve ucuzlama neticesinde artık kitlelerin birbirleri ile etkileşimi muazzam boyutlara gelmiş durumdadır (Şahin, 2007, s.27). Gerçekten de halen etkilerini gösteren Covid-19 salgınının özellikle ulaşım alanındaki gelişmeler neticesinde hızla yayıldığı gözler önündedir. Bu bağlamda sanayileşmiş ve teknolojik olarak gelişmiş dünyanın riskleri de beraberinde getirdiği görülebilmektedir. İşte Beck’in risk toplumu ile eleştirdiği, sanayi toplumu ve sanayileşmenin kendisidir (Beck, 2011, s.24).

Beck’in risk toplumu teorisine göre toplumsal değişme üç aşamadan geçmiştir (Akt. Çelik, 2014, s. 84). Bunlar sırasıyla:

- Modern Öncesi Dönem
- Basit Modernleşme Dönemi (Sanayi Toplumu) ve
- Düşünümsel Modernleşme (Risk Toplumu)'dir.

Sırasıyla incelenecek olursa, modern öncesi dönemde riskler, insan ürünü olmayıp, tamamen doğa üzerinden gelen tehditlerden oluşmaktadır. Modern öncesi toplumlarda, risk terimi yerine daha çok kadercilik anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Yani, geleneksel toplumlarda bireyler, başlarına gelen felaketleri (deprem, sel, yangın veya bir salgın hastalık gibi) tanrısal nedenlere bağlamışlar ve bu felaketleri inanç ve kader neticesinde teşkil edilmiş bir dünya anlayışıyla örtüşmüşlerdir (Soydemir, 2011, s.48). Özellikle aydınlanma ile akıl esasına dayalı modern bir dünya anlayışının ortaya çıkması öncesinde bu durum anlaşılabilir.

Modern topluma gelindiğinde, geleneksel dönemin riskleri bir dönüşüm geçirmektedir. Bilindiği üzere modern dönem ile bireysellik temelinde şekillenen düşünce yapısı ve sanayileşme, devamında artık insan eliyle ortaya çıkan risklerin de gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Beck, bu riskler için lüks riskler tanımlaması yapmaktadır. Beck, Avrupalı düşünürleri Avrupa'yı Ortadoğu, Afganistan ve Afrika ile kıyaslayarak daha güvenli bir dünyada yaşanıldığını öne sürmeleri noktasında risk teriminin en bariz göstergesini göz önüne almadıkları noktasında eleştirmektedir. Risk her şeyden önce bir felaket değil, bir felaket öngörüsüdür (Beck, 2011, s. 357).

Öte yandan modern sonrası düşünümsel dönemde ise, riskler artık kontrol edilemez ve öngörülemez olmaktadır. Bu noktadan itibaren teknolojik olarak ve sanayileşme noktasında büyük gelişimler yapmış dünyanın, beraberinde küresel ölçekte ciddi sonuçlara sebebiyet verecek riskleri de getirdiği görülmektedir (Çelik, 2014, s.48). Bu duruma örnek olarak dünyanın halen içinde bulunduğu Covid-19 salgını verilebilir. Bu salgın, hâlihazırda modern sonrası dönemde bulunan dünya için öngörülemez olmakla beraber sonuçları da şu anda öngörülemez durumdadır.

İçinde yaşanan düşünümsel modernlik döneminin bir diğer özelliği ise yeni kültürel, toplumsal ve sosyal alanların oluşup, aydınlanma temelinde oluşmuş modern hayatın sürekli değişmekte ve gelişmekte olduğudur. Bu değişim ve gelişim neticesinde artık dünya gelenek, din ve kültür denetiminden uzaklaşarak öngörülemez bir hale gelmektedir. Bu durum artık geleneksel ve devamında oluşmuş modern sanayi toplumunun yerini risk toplumunun almasına neden olmuştur (Koçak ve Memiş, 2017, s.257). Beck, bu bağlamda modern toplumu, risklerin başladığı toplum olarak görmektedir (Beck, 2011, s.84). Devamında ortaya çıkan düşünümsel modern dönemde ise artık riskler öngörülemez olmuştur ve neticede bu dönem aynı zamanda risk toplumunun da yaşam alanıdır.

Beck, düşünümsel modern dönemin risk algılamalarında üç temel özellik öne sürmektedir (Beck, 2011, s.357). Bunlar sırasıyla incelenecek olursa şu şekildedir:

- Mahalsizleşme: Artık riskler belirli bir bölge ile sınırlı değildir. Her an her yerde olabilmesi dolayısıyla riskler artık transnasyonedir. Bir devletin sorunu artık sadece o devletin sorunu olmaktan çıkıp, dünya toplumunun ortak güvenlik algısını şekillendiren bir risk konumuna yükselmiştir.

- Hesaplanamazlık: Riskler artık sonuçları öngörülemez düzeye yükselmişlerdir. Riskler bilinemezdirler ve bu nedenle de sonuçları itibariyle pozitif değil normatiftirler.

- Telafi Edilemezlik: Dünya çapında ortaya çıkmış olan risklerin artık geriye döndürülebilirliği bulunmamaktadır. Bilindiği gibi modernite ile ortaya çıkan aklın egemen olma fikri ve bilim neticesinde hastalıkların ve risklerin artık ortaya çıkması neticesinde geriye dönülebilirlik ütopyik olarak mümkün görünüyordu. Beck, anın dünyası için iklim artık geriye dönülemez bir biçimde değişirse, insan genetiğindeki ilerleme insanın varlığına bir tehlike arz ederse ve de teröristlerin elinde kitle imha silahları varsa artık telafi yerine önleme ve sığınma mantığının devreye gireceğini söylemektedir.

Bütün bu maddeler ışığında risk toplumu fikrinin yanı sıra kozmopolitizmden de bahsetmekte fayda vardır. Kozmopolitan düşünce, ideal düzen temelinde şekillenmiş Stoacı felsefe ve Immanuel Kant'ın fikirlerinden yola çıkarak anlaşılabilir bir olgudur. Kozmopolitanizm, esasında etik temeller üzerinde inşa edilmiş bir dünya vatandaşlığı fikridir (Çelik, 2014, s.87). Beck, tarih boyunca kozmopolitikleşmenin elitist, idealist, emperyalist, kapitalist olmakla itham edildiğine dikkat çekerek günümüzün düşünümsel modern dünyasında gerçekliğin ta kendisinin kozmopolitik olduğuna dikkat çeker (Beck, 2011, s. 361). Gerçekten de toplumların etkileşimlerinin günümüz dünyasında dikkate değer biçimde arttığı göz önüne alındığında kozmopolitik bir dünya artık kaçınılmaz olmaya başlamıştır. Bu kapsamda artık dünyanın riskleri ortak olduğundan, farklı toplumların da ortak hareket etmesi gerekmektedir (Turkan İpek, 2018, s.67).

Kozmopolitanizm ve risk toplumu bağlamında Halil Çelik'in "Ulrich Beck: Küresel Risk ve Kozmopolitan Politika" isimli çalışmasında belirtmiş olduğu temel prensipler önemlidir (Çelik, 2014, s. 93):

- Risk toplumu seviyesine gelmiş dünyada, hiçbir toplum artık kendi sorunlarının çözümünde tek ses olamamaktadır.

- Ortaya çıkan küresel riskler, transnasyonel özelliktedir ve bu durum transnasyonel ortaklıklar doğurur. Hiçbir tekil oyuncu veya rakip artık tek başına risklerin üstesinden gelemez. Bu kapsamda ortaya çıkan karşılıklı bağımlılıklar

anın dünyasının gerçeğidir ve şartıdır. Sorunları ortadan kaldırmak için iş birliği artık bir araç değil amaçtır.

- Uluslararası örgütler sadece ulusal politikalar neticesinde teşkil edilmiş değillerdir. Neticede ulusal politikaların uluslararası alana taşınmasını da sağlamaktadırlar.

- Küresel risk politikası, askeri güç ve küresel uzlaşma neticesinde teşkil edilmiş küresel güç dağıtımını esasında meşrulaşır.

- Kozmopolitanizm, sadece güç bakımından değil ekonomik bakımdan da gerçekçi ve uygulanabilir. Netice itibari ile ortak kaygı ve ortak çıkar maliyetlerin de paylaşılmasını sağlar.

III. COVID-19 SALGINI KARŞISINDA FONKSİYONAL ÖRGÜTLENME VE DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ

Dünya tarihi şu ana kadar birçok salgın hastalık kaydetmiştir. Bu hastalıkların bir salgın şeklinde dağılmasına neden olan başlıca etmen ise yine toplumların birbirleri ile olan etkileşimlerinin artmasıdır. Özellikle sanayileşmenin getirmiş olduğu gelişmeler, köylerden kentlere olan göçü artırmış, devamında ulaşım ve iletişimdeki büyük atılımlar uluslararası ticareti hızlandırmış ve netice olarak toplumlar arası etkileşimlerin hızı da artmıştır. Dünya üzerindeki yoğun hareketlilik ve ulaşım ağı salgın hastalıkların da beraberinde rahat bir şekilde bir yerden başka bir yere taşınmasını kolaylaştırmaktadır. Bu duruma verilebilecek bir örnek, 1831’de Hindistan’dan İngiltere’ye taşınan kolera hastalığıdır. Bu hastalık kıta Avrupa’sında hızla bir salgının başlamasına neden olmuş, neticede birçok insanın ölümüne neden olmuştur (Samancı, 2016, s. 57). Bütün bu gelişmeler devletlerin bambaşka bir güvenlik algılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur: Toplum Sağlığı.

Toplum sağlığı ile ilgili kaygılar özellikle kolera, veba, sarıhumma gibi hastalıkların ortaya çıkması ve topluma verdiği zararlar neticesinde yapılan çeşitli sağlık konferansları ve konferanslar neticesinde alınan kararlar ve sözleşmeler ile somut olarak da göz önüne gelmiştir (Gülen Cihanoğlu, 2018, s.4). Uluslararası iş birliği temelinde şekillenen ortak sağlık kaygısının temel çerçevesini özellikle iki husus şekillendirmiştir (Samancı, 2016, s.57). Bunlar:

- Devletlerin kendi toprakları üzerinde ortaya çıkabilecek salgın hastalıkları, uluslararası sağlık sözleşmelerine taraf olan diğer devletlere ve ortak teşkil edilmiş hükümetler arası organizasyonlara bildirme noktasındaki zorunluluğu ve

- Salgın hastalıkların yayılması noktasında alınacak tedbirlerin uluslararası ticaret ve dolaşımda getirebileceği sınırlamalarda bir dengeyi oluşturulmasıdır.

Bu zorunluluklar neticesinde 23 Temmuz 1851 yılında Paris’te düzenlenen bir Uluslararası Sağlık Konferansı 137 maddelik bir tüzük ile 12 ülke tarafından imzalanarak tamamlanmıştır (Topkaya, 2016, s.710). Bu toplantının dikkate değer özelliği Avrupa ve komşu ülkeler tarafından imzalanıp deniz ulaşımı ve karantina kurallarına odaklanmış olmasıdır. Devam eden süreçte tıpkı Avrupa’da olduğu gibi daha sonradan adını “Amerikan Sağlık Bürosu” olarak değiştirecek “Uluslararası Sağlık Bürosu”, Amerika’da 1902 yılında yapılan bir konferans ile kurulmuştur. 1948 yılına gelindiğinde ise İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kurulan BM’nin çatısı altında bir uluslararası sağlık örgütü kurulması fikri temelinde şu anda da faaliyetlerine aktif bir şekilde devam eden DSÖ kurulmuştur. DSÖ, icra fonksiyonuna da haiz olan bir BM alt örgütü özelliğini göstermektedir (Buzgan ve Güner, 2020, s.135).

DSÖ, sağlığın dünya vatandaşlarının her birinin hakkı olduğu bireylerin bu hakka eşit ulaşım hakkına da sahip olduğu düşüncesi temelinde oluşturulmuştur. Örgütün anayasası, BM üyesi 51 ülkenin temsilcisi ve sağlık alanında faaliyet gösteren çeşitli sağlık kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları katılımıyla Temmuz 1946’da hazırlanmıştır. Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 59 ülkenin onayıyla 7 Nisan 1946’da DSÖ resmi olarak kurulmuştur (Buzgan ve Güner, 2020, s.136).

DSÖ’nün kuruluşunun ardından daha önceden bölgesel olarak örgütlenmiş olan sağlık kurumları DSÖ çatısı altında toplanmaya başlamıştır. Netice itibarı ile artık dünya çapındaki ticaretin ve ulaşımın hızlanması bölgesel bütünleşmelerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Artık dünya önceden olmadığı kadar tek bölge özelliğini göstermeye başlamıştır. DSÖ’nün gerekliliği bu bağlamda da değerlendirilmelidir. Bu sayede, BM çatısı altında sağlık fonksiyonunu yerine getirmek üzere uzman bir uluslararası örgüt de kurulmuş olmaktadır.

Mitrany’nin fonksiyonist bakış açısı bağlamında değerlendirilecek olursa, DSÖ toplum sağlığı kaygısının ortaya çıkması neticesinde gerekli olan fonksiyonist hükümetler arası bir kuruluşun oluşturulması noktasında iyi bir örnektir. Daha önce de değinildiği üzere, fonksiyonist bakış açısı devletlerin ihtiyaçlarının ortaya çıkması neticesinde yine devletlerin ortak eşgüdümü ile oluşturulacak uluslararası organizasyonlar öngörüyordu (Mitrany, 1966, s.104). 19. yüzyıldan başlayıp şu ana kadar gelen salgın hastalıklardan nasıl korunabileceği fikri üzerine yapılan tartışmalar neticesinde artık toplumların tek başlarına bu salgınlarla baş edebilmesi mümkün görünmediğinden ortak eşgüdülerinin sağlanabilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu yaklaşımdan yola çıkarak belirli bir fonksiyonu yerine getirmek üzere BM çatı örgütünün altında oluşturulmuş bir alt örgüt olarak DSÖ kurulmuştur. Kuruluşu açısından da incelenecek olursa, BM üyesi devletlerin hükümetleri ile oluşturulması noktasında DSÖ için hükümetler arası bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Kuruluş

fikirindeki eşitlik temeli de kapsamlı bir siyasi çerçeve olmadan uluslararası fonksiyonel bir örgütün kurulabilmesinin mümkün olabileceğini göstermektedir.

Tersi durumda çalışmanın ilk bölümünde bahsedilen federalist bakış açısı ile varsayımda bulunmak gerekirse; federalist bakış açısının öngördüğü büyük federal devletler aracılığı ile ulusal ve uluslararası güvenliklerin sağlanamayacağı federal devletlerin de birer devlet olması özelliğinden gelmektedir. Federal devletler, büyük ve güçlü devlet yapıları olarak görülebilmeye rağmen günümüzün modern ulus-devletleri ile bir devlet olma noktasında benzeşmekte ve neticede yine risk toplumunun getirileri karşısında kırılabilir bir yapıda olacaktır. Bu nedenle federal devletler de nihayetinde fonksiyonlizmin savunduğu hükümetler arası alanında uzman kurumlara ihtiyaç duyacaktır. Risk toplumunun reçetesi uzmanlaşma ve örgütlenme olarak görülmektedir.

Covid-19 salgını ele alınırsa, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıktığında 31 Aralık 2019 tarihinde DSÖ'ye bir uyarı gönderilmişti. Bu uyarı neticesinde tüm dünya bu yeni hastalıktan haberdar olmuştu. İlerleyen süreçte, yeni tip bir koronavirüs olarak tanımlanan bu hastalık ani bir şekilde salgına dönüştü. Dünya çapındaki ulaşım ağının hızı ve gelişmişliğinin bir getirisi olarak da Covid-19 muazzam bir hızda tüm dünyaya yayıldı. Çalışmada daha önce de değinildiği üzere, özellikle ulaşım sektörünün günümüz dünyasında geçmişe kıyasla çok daha ucuz ve ulaşılabilir olması bu salgının boyutlarının çok yüksek seviyelere gelmesine neden olmuştur.

Covid-19 salgını, uluslararası ortamın çatışmacı ve rekabet halindeki ortamını bambaşka bir boyuta taşıırken, büyük küçük tüm devletlerin bu salgın karşısında ortak hareket etmeleri gerektiğini tüm açıklığı ile göstermiştir (Özay,2020, s.62). Özellikle bu salgın karşısında tüm dünyanın ortak eşgüdümü neticesinde teşkil edilmiş olan uzman bir kuruluş ihtiyacı bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. İşte DSÖ ve onun pozitif ve normatif işlevleri bu kapsamda değerlendirilmelidir. DSÖ'nün faaliyetleri aşı çalışmalarının yapılması veya devletlere tavsiye niteliğinde yaptığı çağrılar temelinde pozitifdir. Öte yandan ilerde karşılaşılabilecek başka salgınların önlenmesi noktasında ise normatiftir.

DSÖ'nün çalışma alanları ve yetki derecesi üye devletler tarafından belirlenmektedir. Bu durum DSÖ'nün fonksiyonel bir hükümetler arası örgüt olduğunu doğrular niteliktedir. DSÖ'nün iki karar alma organı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Dünya Sağlık Asamblesi (DSA) ve İcra Kurulu (İK)' dur. DSA, her yıl mayıs ayında örgüt merkezi Cenevre'de üye ülke sağlık bakanları ve yardımcıları ile toplanmaktadır. DSA toplantısının DSÖ'nün yön haritasını belirlemek, İK üyelerini seçmek, DSÖ Genel Direktörü 'nü atamak, DSÖ bütçesini denetleyip onaylamak gibi temel amaçları bulunmaktadır. Öte yandan İK, DSA tarafından üç yıl süre ile seçilip sağlık alanında uzman kişilerden oluşmaktadır. Genel Direktör, İK'nın yönetici konumundaki personeli olup üye

ülkelerin hükümetleri tarafından gösterilen adaylar arasından İK'nın oylaması ile seçilip DSA tarafından atanır (Buzgan ve Güner, 2020, s.137).

DSA için üye devlet sağlık bakanları ve yardımcıları katılımıyla toplanan bir yapı olarak DSÖ'nün temel bel kemiğini oluşturduğu söylenebilir. Bakanların bir hükümet temsilcisi olması noktasında DSÖ'nün hükümetler arası bir örgüt olduğu bir kez daha ispatlanır niteliktedir. Öte yandan DSA toplantısı sonucu İK'nın belirlenmesi ve faaliyetlerine başlaması ile üye devlet hükümetlerinin DSÖ'nün karar mekanizması içerisinde etkin rol oynadıkları söylenebilir. Ayrıca İK'nın sağlık konusunda uzman kişiler tarafından teşkil edilmesi de fonksiyonizmin ana savı olan alanında uzmanlaşma noktasını desteklemektedir.

Gerek Covid-19 salgını karşısında salgının ortaya çıkmış olduğu Çin'deki çalışmalarıyla, gerekse de salgının seyrinin dünya kamuoyu ile paylaşılması noktasında olsun DSÖ'nün işlevi oldukça dikkate değerdir (Uğurluoğlu ve Çelik, 2018). Özellikle hastalığın semptomlarının ve korunma yöntemlerinin tüm dünya ile paylaşılması ve hastalığa yakalanan dünya vatandaşlarının yeniden sağlıklarına kavuşabilmeleri için yaptığı çalışmalarla DSÖ, dünya uluslararası ortamındaki gerekliliğini bir kere daha ispatlamıştır (Akgül ve Can, 2021, s.119). Bundan sonraki süreçte, dünya çapında yapılan teknolojik atılımlar ve her geçen gün gelişen ulaşım ve iletişim sektörü toplumlar arası etkileşim hızının kesilmeden süreceğini ve neticede yeni risklerle karşılaşacağımızı göstermektedir. Bu riskler karşısında da risk toplumu içerisinde yaşadığımız gerçeği kabullenilmeli ve DSÖ gibi alanında uzmanlaşmış fonksiyonist örgütlere olan gereksinim kabul edilmelidir.

SONUÇ

Uluslararası güvenlik kapsamında, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler neticesinde ortaya çıkan risk toplumu kavramının getirileri ve bu getiriler neticesinde devletlerarası iş birliğinin oluşturulmasındaki öneme değinmek amacıyla yapılan bu çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda uluslararası iş birliği konusunda ortaya atılan çeşitli bütünleşme teorilerinden özellikle David Mitrany ismi ile özdeşleşmiş olan fonksiyonizm yaklaşımının üzerinde önemle durulmuştur. Devamında Ulrich Beck ile özdeşleşmiş başka bir yaklaşım olan risk toplumu kavramına değinilmiştir. Bu iki yaklaşımın ortak bir paydada bulunduğu günümüzün dünyasında risk toplumunun anlaşılması maksadıyla son olarak DSÖ ve Covid-19 salgını örnekleri verilerek araştırma tamamlanmıştır. Çalışmanın ana odak noktası devletlerin uluslararası güvenliği olduğundan tarihsel olaylar üzerinde fazlaca durulmamış, bunun yerine risk toplumu kavramının karşısında uygulanabilir bir yaklaşım olarak fonksiyonizmin açıklanması ana düşünce olmuştur. Çalışma boyunca detaylı bir literatür araştırması esas alınmış ve Mitrany'nin

fonksiyonalizm yaklaşımının, uluslararası güvenlik kapsamında uygulanabilir bir yaklaşım olduğu ve halihazırda DSÖ ile uygulandığı ifade edilmek istenmiştir.

Çalışma neticesinde görülmüştür ki, özellikle milliyetçilik temelinde teşkil edilmiş ulus-devletler federalist bakış açısının iddia ettiği gibi bütünleşme yoluyla bir araya gelemeyecektir. Bu kapsamda federalizme bir alternatif olarak Mitranı tarafından ortaya atılan fonksiyonalizm fikri daha uygulanabilir. Fonksiyonalizm, ulus-devletlerin çeşitli fonksiyonları yerine getirme amaçlı bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası kuruluşlara odaklanmaktadır.

Öte yandan Beck'in risk toplumu teorisine göre günümüzün düşünömsel modern dünyası, içinde birçok riski de barındıran bir risk toplumdur. Teknolojik gelişimlerin doğal bir sonucu olarak hızlanan ulaşım ve ticaret ağları birçok küresel riski beraberinde dünyanın farklı bölgelerine taşımaktadır. Bunun bir örneği de halen içinde yaşanan Covid-19 salgını sürecidir.

Covid-19 salgınının ortaya çıkışı, saptanması ve dünyaya duyurulması noktasında DSÖ'nün rolü oldukça önemlidir. Bu salgın neticesinde görülmüştür ki, DSÖ gibi alanında uzmanlaşmış fonksiyonalist hükümetler arası örgütler artık bir zorunluluktur.

Günümüzün dünyasında hızla gelişen teknolojik olanaklar, toplumlar arası etkileşimi tarihin daha önce hiçbir döneminde olmadığı kadar fazla bir hale getirmiştir. Her geçen gün devam eden iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde dünya toplumları arasındaki etkileşim de gittikçe hızlanmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da yeni riskler bu etkileşimlerin beraberinde gelecektir. Bu nedenle devam eden süreçte ulus-devletler artık bireysel hareket etmemeli ve kozmopolitik bir yapıda karşılıklı eşgüdüm içerisinde hareket etmelidirler. Uluslararası güvenliğin sağlanabilmesi noktasında bu durum fonksiyonalist bakış açısı kapsamında uygulanabilir görünmektedir. Neticede fonksiyonalizm, hükümetler arası ve alanında uzmanlaşmış örgütler öngörmektedir ve günümüz dünyasında bu uygulanabilir bir yaklaşım olarak görünmektedir.

İçinde bulunulan Covid-19 salgını süresince DSÖ'nün yürütmüş olduğu faaliyetler neticesinde, dünyanın başka bir yerinde olan bir salgının bilgilendirilmesi ve ona yönelik alınabilecek önlemler salgın daha diğer devletlerin ülke sınırları içerisine girmeden duyulmuştur. Bu kapsamda artık gerçekten bir risk toplumu içerisinde yaşanıldığı kabullenilmeli ve risk toplumunun gereklerine uyararak uluslararası eşgüdüm içerisinde yaşanımalıdır. Artık bireylerin bir milliyete ve bir devlete tabi olmalarının yanı sıra bir dünya vatandaşı da olduğu bilincine varılmalı ve devletlerin birbirleri ile olan çatışmaları bitirilmelidir. Bunun yerine risk toplumu karşısında ihtiyaç duyulan işlevleri yerine getirebilecek özel fonksiyonlar temelinde örgütlenmiş uluslararası yapılanmalar oluşturulmalı ve desteklenmelidir. Günümüz

dünyasının bir gerçeği olan risk toplumu karşısında gerekli önlemlerin hızlı bir şekilde alınabilmesinin yolu bu şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, M. ve Can, E. N. (2021). Risk toplumu bağlamında Covid-19 haberlerine yönelik bir inceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33): 535-564.
- Alexandrescu, M. (2007). David Mitranı: From federalism to functionalism. *Transylvanian Review*, 16(1): 20-33.
- Anderson, D. (1998). David Mitranı (1888-1975): An appreciacion of his life and work. *Review of International Studies*, 24(4): 577-592.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru* (1. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Birdişi, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31): 149-169.
- Buzgan, T. ve Güner Ö. (2020). *Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemilerdeki etkinliği ve post-pandemik dönemdeki geleceği*. Şeker, M., Özer, A ve Korkut, C. (Ed.), Küresel salgının anatomisi insan ve toplumun geleceği içinde (131-148). (1. Baskı) Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Çelik, H. (2014). Ulrich Beck: Küresel risk ve kozmopolitan politika. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5): 82-100.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk* (1. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gülen Cihanoğlu, G. (2018). İşlevsel Bir Bütünleşme Alanı Olarak Küresel Sağlık ve Sağlık Diplomasisi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hette, B. (2008). Teori ve pratikte güvenliğin bölgeselleşmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 87-106.
- Koçak, H. ve Memiş, K. (2017). Ulric Beck'in risk toplum teorisi bağlamında güvenlik ve özgürlük ikilemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2): 251-265.
- McLaren, R. I. (1985). Mitranian Functionalism: Possible or impossible. *Review of International Studies*, 11(2): 139-152.
- Mercan, S. S. (2011). Siyasal bütünleşme kuramları ışığında AB genişlemesi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 10(1): 67-83.

- Mitrany, D. (1948). The functional approach to world organization. *The Royal Institute of International Affairs*, 24(3): 350-363.
- Mitrany, D. (1966). *A working peace system* (1st Edition). Chicago: Quadrangle Books.
- Özay, M. (2020). *Covid-19, ulus devlet ve risk toplumu*. Stratejik Araştırmalar Merkezi (Ed.), Covid-19 sonrası küresel sistem: eski sorunlar yeni trendler içinde (62-66). (1. Baskı) Ankara: SAM Yayınları.
- Popovicio, A. C. (2010). David Mitrany and functionalism the beginnings of functionalism. *Revista Romana de Geografie Politicia*, 12(1): 162-172.
- Samancı, U. (2016). Dünya Sağlık Örgütü ve normatif işlevi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1): 55-89.
- Sandıklı, A. (2012). Teoriler ışığında güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümleri (1. Baskı). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin karanlık yüzü: Risk toplumu. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2): 169-178.
- Steffek, J. (2015). The cosmopolitanism of David Mitrany: Equality, devolution, and functional democracy beyond the state. *International Relations*, 29(1): 23-44.
- Şahin K. (2007). *Küreselleşme tartışmaları ışığında ulus devlet* (1. Baskı). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Tooze, R. (1977). The progress of international functionalism. *British Journal of International Studies*, 3(2): 210-217.
- Topkaya, Ö. (2016). Sosyal politika bağlamında dünyada sağlık politikalarının tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2): 707-722.
- Turkan İpek, I. T. (2018). Risk toplumunda seçimler. *Sosyoekonomi Dergisi*, 26(36): 65-79.
- Uğurluoğlu, Ö. ve Çelik, Y. (2005). Sağlık sistemleri performans ölçümü, önemi ve Dünya Sağlık Örgütü yaklaşımı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(1): 3-29.
- Yapıcı, M. İ. (2007). Uluslararası ilişkiler disiplininde entegrasyon teorilerinin yeri ve etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3): 130-157.